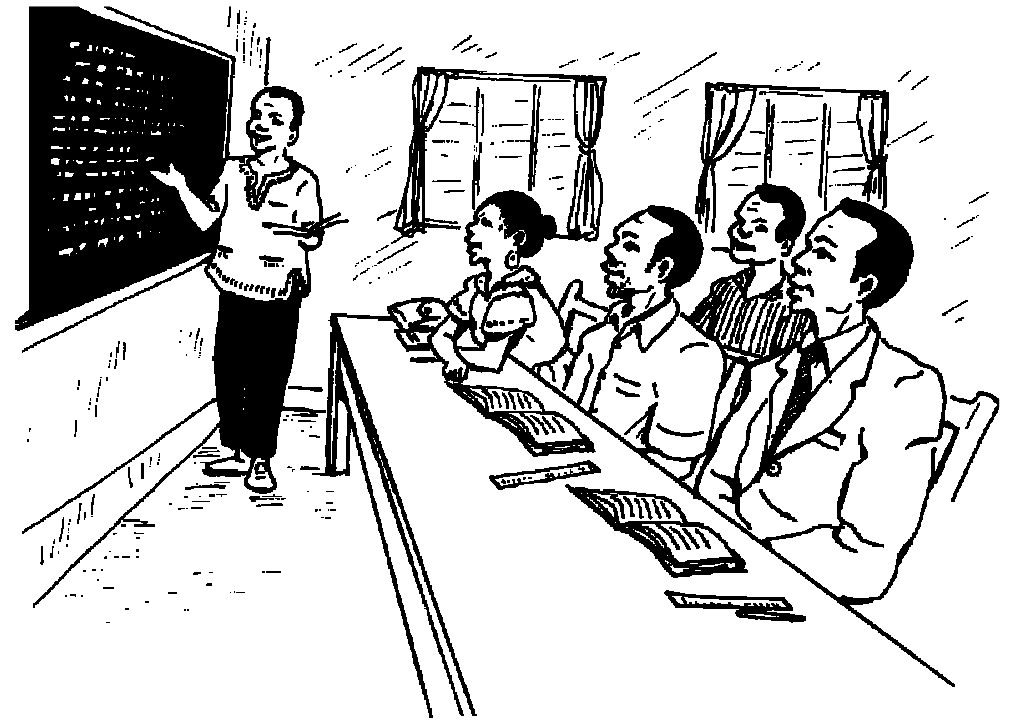


# Wù Mamaara ti (Miyengaa Jomɔ pu) Taanni

(K'a damine Bamanankan na ka se Mipankakan ma)





## Gafe Kɔ̀nɔ̀kɔ̀w

Ɔɛbila .....	1
Kumakanw sɛbɛnni ɲɛci Mijankakan na .....	2
Kalanfaw nin ye Kalansen naninan (4) dafalan ye	2
Kalansen 1: Jemu ko min bɛ Bamanankan ni	
Mijankakan siginiw la .....	4
Kalansen 2 nan: Mijankakan dajɛ ko .....	6
Kalansen 3 nan: Siginiden sh ani zh.....	8
Kalansen 4 nan: Dɛnnaw kɛcogo .....	10
Kalansen 5 nan: Siginiden aha, ɛhɛ ani ɔhɔ .....	12
Kalansen 6 nan: Siginiden gb ani kp .....	14
Kalansen 7 nan: Siginiden x ani xh .....	16
Kalansen 8 nan: Siginiden py, wy, ky ani fy .....	18
Kalansen 9 nan: Siginiden anha, ɛnhɛ ani ɔnhɔ ...	20
Kalansen 10 nan: Siginiden ɲm ani v .....	22
Kalansen 11 nan: Siginiden by ani my .....	24
Kalansen 12 nan: Siginiden dɔw yeɛma cogo .....	26
Kalansen 13 nan: Dajɛ nunnataw .....	28
Kalansen 14 nan: Kalanje yɛrɛ kalanni .....	30
Kuncɛli .....	31
Degelikalanw ɲɛfɔli .....	32
Kalanfaw nin ye Kalansen filanan (2) dafalan ye ....	40
Gafe Kɔ̀nɔ̀kɔ̀w .....	46

# Wù Mamaara ti (Miyɛngaa Jomɔ pu) Taanni

(K'a damine Bamanankan na ka se Mijankakan ma)

Syllabaire de Transition: Bambara - Mamara

SIL Mali

avec

Association pour la promotion de la langue MAMARA

Dessin de la couverture: Mbanji Bawe Ernest  
Dessins à l'intérieur: DNAFLA

SIL Mali

avec

Association pour la promotion de la langue MAMARA  
B.P. 19 KOUTIALA, Rép. du MALI

© TOUS DROITS RESERVÉS

Sixième Édition en ligne

Janvier 2016

<b>ciri:</b> Xhuu w'a <b>ciri</b> taṅaa.	Siyε tɔrɔla kunu.
<b>círi:</b> Xaara ti ya ta <b>círi</b> wε. W'a tanhaṅa ki <b>círi</b> co.	Sogo ma labɔli kε. A ye samara sen bε (ni bolo ye).
<b>cìri:</b> Pya w'a <b>cìri</b> sanha.	Den ye tiso kε tuguni.
<b>wa:</b> Sipya <b>wa</b> w'a pa. Kafaṅa ki <b>wa</b> naha.	Mɔgɔ dɔ nana. Fali bε yan.
<b>wà:</b> Isa <b>wà</b> ya?	Isa bε yen wa?
<b>wá:</b> Pya w'a wari wu <b>wá</b> .	Den ye wari fili.
<b>w'a:</b> <b>W'a</b> li she.	A banna.
<b>w'à:</b> <b>W'à</b> se kanha ki ni.	An ka taa dugu kɔɔ.
<b>wee:</b> Nù we w'a sinne mε ge, she <b>wee</b> co pa.	Misi nin dalen bε, taa ale mine ka na.
<b>wèe:</b> <b>Wèe</b> ya ta yee jo wε.	An ma o fɔ.
<b>wu:</b> <b>Wu</b> sanha ba wε.	A ma na fɔlɔ.
<b>wù:</b> Yi pa <b>wù</b> she li.	A ye na, an bε taa dumuni kε.
<b>xhuu:</b> <b>Xhuu</b> w'a xu.	Siyε sala.
<b>xhùu:</b> P'a <b>xhùu</b> pu shɔ xɔ.	Siyew sanna ka ban.
<b>ya:</b> Ma nu w'a pa <b>ya</b> ? Wu <b>ya</b> jo wε.	I ba nana wa? A ma kuma.
<b>yá:</b> Masa <b>yá</b> k'a wu <b>ya</b> .	Masa kunkolo b'a dimi.
<b>yaa:</b> Fadenε k'a <b>yaa</b> ni wu ni.	Dulɔki ben'a ma.
<b>yàa:</b> Kile wa koṅɔ <b>yàa</b> . P'a moto wu <b>yàa</b> xɔ.	Ala ye dipe da. U ye moto dila ka ban.
<b>yiri:</b> Musa w'a wu <b>yiri</b> .	Musa de ya wele.
<b>yíri:</b> Wu to wu <b>yíri</b> w'a kari.	A tar'a face fε.
<b>yìri:</b> <b>Yìri</b> laha we xuu we ni.	Wuli ka bɔ nin yɔrɔ la.

<b>te:</b> Te w'a wo. Le ya yaa na ne ni mu te waha we.	Te (dute) bɔnna. Nin makan ka ne ni e ce geleya.
<b>té:</b> Masafo w'a sii te nime caanya yi na.	Woso be caya fo ka teme dɔgɔw la.
<b>tè:</b> Ali ya sii peɛ fo ne wu te.	Ali boɓena fo ka ne fili a ma.
<b>tɛɛɛɛ(terɛɛɛ):</b> W'a tɛɛɛɛ kanha na.	A ka surun so la.
<b>t̄ɛɛɛɛ:</b> Na wari wusama t̄ɛɛɛɛ.	N'ka wari tɔ kɔsegi.
<b>tire:</b> W'a bæge ki tire.	A ye kaba sin.
<b>t̄ire:</b> W'a sinme pu t̄ire xɔ.	A ye tulu mu ka ban.
<b>to:</b> Pya w'a to. She kuun wu to mii li na.	Den benna. Taa kɔɔ kisew don juru la.
<b>tɔ:</b> W'a kari tɔ faa na. She gbura ki tɔ.	A taara tɔn ci la. Taa kon datugu.
<b>tuguro:</b> Te tuguro te ya dugo na te xɔ we.	Nin doni magiri ka nin bɔ.
<b>t̄uguro:</b> T̄uguro na Msa wo yama p'a ɲɔ kɔn.	Masa ka bana daminena ni fɔɔɔ ye.
<b>cee:</b> She yogo ka cee. Tudun w'a kacerege ki cee.	Taa dɔnkili dɔ da. Numu ye jele dabɔ.
<b>cè:</b> Cèe shuun w'a pa.	Muso fila de nana.
<b>cere:</b> Wu nugunɔ k'a cere.	A kunbere tigera.
<b>cère:</b> Wu cère t'a weri.	A fari ganna.
<b>cɛɛ:</b> Xhuu w'a cɛɛ la shan. Cee wu cɛɛ l'a ja tapaa.	Siye ye fan dɔ da. Muso ka filen cira kunu.
<b>cèɛ:</b> Tanhaya y'a cèɛ wu ni.	Samara ka dɔgɔ a senma.

## ɲɛbila

### Gafe in ɲesinnen don jɔn ma?

Gafe in ɲesinnen don mɔgɔw ma, mɔgɔ minnu be Mijankakan men ani k'a fɔ, ani u be se fana ka bamanankan fɔ ani k'a seben.

Olu bæe bena se ka Mijankakan kalancogo n'a sebencogo dege u yere ye gafe in barika la. Nka a ka fisa u ka Mijankakan kalan dɔ ke, kerɛnkerɛnɛnya la siginiden minnu te Bamanankan siginidenw na, olu fɔcogo n'u sebencogo.

Hali ni o kalan keli be aw kɔɔ, aw ka kan ka gafe in kalanni damine aw yere ye. Aw be na kalan keli sababuruman sɔɔ.

### Gafe in kɔɔkɔw labenna cogo di?

A fɔra cogo min na, gafe in be ɲesin Mijankaden ma min be bamanankan siginidenw don kɔɔɔn. Danfara min be Mijankakan ni Bamanankan ce, an da na se olu fana ma gafe in kɔɔ.

O tuma siginidenkuraw fana be na seben gafe in kɔɔ kalansen kunda. Kalansen kelen o kelen be taa fo jɔyɔɔ saba la: kalan jiracogo, kalan misaliw, ani degelikalanw.

Kalan jiracogo kɔɔ, fen minnu ye kura ye, olu be seben. Kerɛnkerɛnɛnya la u ni jaw be ke ɲɔgɔn fe. O kɔ, ka misaliw tugu o la ka sɔɔ ka kalan laban ni degelikalan ye. O degelikalan ye kumasenw ye minnu kasurun, wa kalansen ka fenkuraw be sɔɔ minnu kɔɔ.

Gafe in laban na, an ye degelikalanw ɲe fɔ Mijankakan na. Aw be se k'u file k'a don ni aw y'u faamu kosebe wala ni dape dɔw tilala aw la.

## Kumakanw sebenni jeci Mijankakan na

An y'a laje ka kanw bilali bo a ma Mijankakan na. Nka, dape dow be yen, u sebencogo ye kelen ye, u koru dun te kelen ye. Kanw de be olu koru jeya an ye. U dow foli kaca, dow fana foli maca ten. O la, an ye kan kelen kelen dama ta ka o dapew bee kelen kelen seben, walasa u korow ka jeya, hali k'a soru Mijankakan kumakanw be yelama ka keje ni a fucogo ye.

O koru ye ko dape o dape, kan kelenpe de be bila a sanfe o min te yelama (a be se ka ke kan yelelen ye, wala kan dakepelen, wala kan jigilen.) O kan de be ta ka dape in koru jeya an ye.

**Misali:** Dape dow be nin kumasan ninw la minnu bee ye kelen ye, nka kan min bilala o bee kelen kelen kan o de b'u koru jeya.

W'a foro.	W'a foro.	A bora.
W'a foro.	W'a foro.	An bora.
Tinne l'a fuu.	Tinne l'a fuu.	Jiri de folola.
Lohu k'a fuu.	Lohu k'a fuu.	Ji be woyo.
Lohu k'a fuu.	Lohu k'a fuu.	Ji de be mankan bo.
Suro w'a shohu.	Suro w'a shohu.	A ye to de tobi.
Puga ki w'a shohu.	Puga ki w'a shohu.	A ye so de sogo.

**Kalobili:** Kanw ka ye nin dapew kan, o de be u koru jeya an ye. O la n'an be kalan ke, a ma wajibi an kan ka nin dapew kalan ni nin kan sebennen ninw ye. Nka u ni kan minnu ka kan, ka keje ni yoru kalan ta ye, an ka kan ka u fo ni o kanw ye.

### Kalanfaw nin ye Kalansen naninan (4) dafalan ye

1. **Togow nonabilaw:** (Togu nonabila be wele mijankakan na ko: mege yafu.) Togu nonabila ye dape ye, dape min be bila togu no na. O be ke sababu ye ka kuma surunya i kumato, wala k'i deme walasa i kana segi o togu kan sije caman i ka kuma konu.

**sorogo:** Were ti **sorogo** k'a wu  
pye w'a tugi.  
Mirikaan wu **sorogo**  
k'a wu ja.

Fura kunnaya ya fuku.  
Kelekele fariya ya kenye.

**sorogo:** Sige k'a **sorogo** Kongo jenina.

**sho:** Kile w'a mu **sho** xu na.  
Wu sanha moto **sho** we.

Ala y'i kisi saya ma.  
A ma moto san folo.

**shoo:** **Shoo** je nige wu mu we. Daga t'a fe tugu.

**shoo:** **Shoo** ki beeri k'a wo. Sajo bee bonna.

**shohu:** P'a ta xaaa ti **shohu** we. U ma sogo tobi.

**shohu:** Musa ya ta gbura ki **shohu** we. Musa ma kon sogo.

**taan:** Shiga ki bi ta **taan** we. Na tun madi.

**taan:** She ja ka shan kafa ja ki **taan**. Taa bin do bila fali koru.

**tanha:** Nijaa wo serege k'a  
**tanha** toro. Bi ka baga kumuna  
ka teme.

**tanha:** Kile wu ma **tanha** kakuuno na. Ala k'i kisi kojugu ma.

**tanha:** Nu w'a wu togu **tanha**. Misi ya sen dasi.  
W'a keje **tanha** pya wu na. A ye bolo da den kan.

**taha:** Yi **taha** sanha, konu  
wu yi logo. Segi a kan, walasa  
Fuu w'a **taha**. a k'a me.  
A ye kuw de balabala.

**tanji:** We pya we ya **tanji**. Nin den in fasanna.

**tanji:** W'a ni ki **tanji**. A ye je kanmi.

<b>namaa:</b> Namaa shuun w'a pa.	Ce fila nana.
<b>nàmaa:</b> Nàmaa shuun w'a wu nɔ.	Buteni fila ya cin.
<b>ni:</b> Masa ni wu shɔ w'a pa. Niiye shuun ni w'a pa.	Masa n'a ka muso nana. A nana ni misi fila ye.
<b>nɔ:</b> Ne keɛe w'a da nɔ wu na we. Miizoroo w'a pya wu nɔ.	Ne bolo te s'a ma. Dugumene ye den cin.
<b>nu:</b> Masa nu w'a yá.	Masa ka ba ma kene.
<b>nù:</b> Nù w'a foro tege ki ni.	Misi bɔra foro la.
<b>mee:</b> Mee je dubya wu na we. Wu nu feni w'a mee suu.	Juru te saga la. A be kasi a ba kɔ.
<b>na:</b> Xhuu wu sanha na we. Na wu ya já tudunmɔ shan nige we.	Siyɛ ma ye fɔɔ. Na te se ka ciden ta tuguni.
<b>na:</b> Pɔnɔ l'a na foro lɔhɔ ki ni.	Wulu ye nɔɔni ke ka bɔ ji la.
<b>na:</b> Na ki beeri sana waha we.	Bin bee ma ja fɔɔ.
<b>ni:</b> She lɔhɔ ka ni ma pa.	Taa ji dɔ fa ka na.
<b>ni:</b> Tɔrɔshi wu ni naha.	Tɔrɔsi mene yan.
<b>nii:</b> Kabee l'a je wu nii ni.	Bolokɔni donna a jɛden na.
<b>nii:</b> Wu nii k'a naɲa.	A jɛdenw bilelen don.
<b>sinme:</b> Sinme ya dan nige wu ni we.	Dɔɔɔ ma d'a ye tugu.
<b>sinme:</b> She sinme pa taga wu tire.	Taa tulu dɔ kɔ k'a mu.

**Misali:** W'a kari puga. Isa jɔɲɔ k'a wu ya, a wu sinne.  
Tɔɔ nɔnabila dɔw file: U bilala tɔɔ minnu nɔ na: Bamanankan na

N'a kari puga.	Ne Musa	Ne taara so.
Mii m'a se we?	Mu Solomani	I be taa min?
W'a pa tapaa.	Isa	A nana kunu.
K'a sinne.	Kafaɲa	A dara.
L'a kuri.	Ponɔ	A segira.
T'a wo.	Xaara	A bɔnna.
W'a se sige ni.	Wee, were: Ne ni Solo	An ka taa kungo la.
Y'a ma yi ba li.	Yee, Yere: Mu ni Isa	A ye na ka dumuni ke.
P'a she wu yiri.	Pee, pere: Isa ni Solo	U taar'a wele.
Y'a sinne.	Niiye	U dara.
K'a kuri	Ponɔ	U segila.

2. **Tɔɔw ka buranw** (Tɔɔw ka buran be wele mijankakan na ko: mege yafɔɔ.) Tɔɔw ka buran ye dape ye min be tɔɔw jeya an ye.

**Misali:** sika wu sinme pu suro ti shiga ki  
sika we sinme pe suro te shiga ke

Mijankakan na tɔɔw ka buran de ye tɔɔw nɔnabila fana ye. Dape kelen de be nin jɔyɔɔw fila fa. O kecogo file nin ye: Ni tɔɔw yere be yen, a be ke tɔɔw ka buran ye.

**Misali:** Nù wu kori. Pɔnɔ li kori.

Ni tɔɔw te yen, a be ke tɔɔw nɔnabila ye.

**Misali:** Wu kori. Li kori.

**Dennaw kecogo tɔɔw ka buranw ka hukumu kɔɔ.**

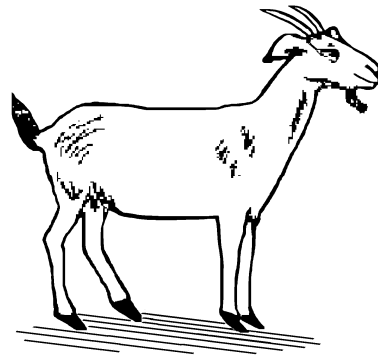
Nù	w'a xu.	Misi sala.
Kafaɲa	k'a to.	Fali binna.
Ponɔ	l'a yiri	Wulu wulila.
Xaara	t'a wo.	Sogo bɔnna.
Nuujereɛ	k'a ja.	Kamifaan cila.
Suumɔ	p'a wo.	Kɔɔw bɔnna.

**Kɔɔsili:** N'an ye tɔɔw ka buran fɔ ni kan were ye, a te tɔɔw jeya tugu, nka a be dibi dɔɔni don a la. O la, a ye bamanankan kalan ka jeya, ka kumasenw yeɛma ka keɛe ni o ye.

## Kalansen fɔɔ (1)



**ɲ**



**sika**

Bamanankan siginiden bɛɛ bɛ sɔɔ Mɪɲankakan siginidenw la.

U file ni ye:

a, b, d, j, e, ɛ, f, g, h, i, k, l, m, n, ɲ, ŋ,  
o, ɔ, p, r, s, t, c, u, w, y, z.

Aw bɛna se degelikalan min ma, Bamanankan ni Mɪɲankakan jɛlen don siginiden minnu na, o kalan bɛna seben n'ɔ siginidenw ye. U kalancogo fana bɛ kɛ kelen ye Bamanankan ni Mɪɲankakan na. Hali k'a sɔɔ o kumasenw sebenna Mɪɲankakan na, aw man kan ka geɛya sɔɔ u faa-muyali la. N'aw b'ɔ kumasenw kalan tuma min na ni kanba ye, a y'aw hakili to kanɲɛw kelenkelen kanhake la.

N'aw b'a fɛ k'aw yɛɛ kiime, aw bɛ se ka gafe in laban file, degelikalan misali bɛɛ bayɛɛmalen bɛ sɔɔ yɛn Mɪɲankakan na. Ntalenw ni maana ninw sebennen don Mɪɲankakan na kalansenw jukɔɔ, k'u bayɛɛma Bamanankan na gafe in laban na.

**foro:** Shen nigin w'a fɛnhɛ foro.

**fɔro:** Shiin taanri w'a fɔro nime.

**fɔ:** Nɛ da she fɔ nɔhɔɛ wu ni taɲaa.

**fɔ:** Pu sanha xhuu wu fɔ wɛ.

Lɔhɔ k'a fɔ toro.

**fɔ:** She na ki fɔ.

**fuu:** Tinne l'a fuu.

**fuu:** Shazhiga w'a fuu.

Lɔhɔ k'a fuu.

**fuu:** Na w'a fuu.

**fya:** Pya w'a fya.

Suro t'a fya.

**gba:** Gba w'a to taɲaa.

Gba w'a ɲi fo na golo wo.

**kaa:** Le ɲɛ kaa latii wɛ.

We n'a wɛ kaa ya xu wɛ.

**k'a:** Setu sanha fuu ki k'a wɛ.

**k'a:** Sipya ya yaa wu k'a Kile na wɛ. Mɔgɔ makan ka kale Ala la.

**kori:** Kafaɲa ki kori pa.

**kori:** Nɛ pe jomɔ pe kori cɛ wɛ.

**na:** Solomani w'a jo na mu wu she.

Yalige ki taha tabali wu na.

**n'a:** N'a nigin w'a pa.

**n'a:** N'a w'a je wii li ni.

Mɔgɔ kelen de bɔra fɔɔ.

Mɔgɔ saba de bɛ bɔla sisan.

Ne fɔra cekɔɔba kɔ kunu.

U ma siye jeni fɔɔ.

Ji woyola ka tɛmɛ.

Taa tasuma fiyɛ.

Jiri pɛrɛna.

A bɛ kɔɔɔ jenina.

Ji bɛ woyora.

A bɛ tasuma fiyɛla.

Den sirana.

To jila.

Ga bɛna kunu.

Ba fala fo ka bɔn.

Nin tɛ ko wɛɛ ye.

Nin cɛ in ka fari

Setu ma woso jira fɔɔ.

Fali gen ka na.

Ne tɛ nin kuma kɔɔɔ dɔn.

Solomani k'i ka taa.

Dumuni sigi tabali kan.

Cɛ kelen de nana.

Buteni donna diɲɛ kɔɔɔ.



**Kalanfaw nin ye Kalansen filanan (2) dafalan ye**

Daje minnu ye kelen ye ni kan de be u korɔ jeya an ye, minnu sebennen be ni gafe in kɔnɔ, an ye jejiralan dɔw di ni olu bee ye, ka u korɔw sebe u je fe bamanankan na.

- Napa wo **da** wu beeri w'a kyeeegi. Napa ka sorɔ bee tiyena.  
**da:** Ma bu she nɔ me, m'a **da** wà. N'i sera yan, i be dan yen.  
 N'a **da** ba she Kujakanha na. Ne be na taa Kucala.
- dà:** Wu bu juunɔ, wu na **dà** N'a keneyara, a be da  
 Musa na. Musa la.
- ja:** She kajiige ki **ja**. Taa dɔgɔ ci.  
**jà:** Wu ya **jà** yiri we. A te se ka wuli.
- je:** Shata sanha wu keye **je** we. Shata m'a tege ko folɔ.  
**jé:** Lɔhɔ k'a **jé** puga ki ni. Ji donna so kɔnɔ.
- jo:** Ne **jo** kanha ni wu ni. Ne kuman'a fe ka sege.  
**jó:** **Jó** w'a pa we? (Jɔgɔ w'a pa we?) Jɔn de nana?
- ju:** Fi w'a xhuu wu **ju**. Miniya ye she kunu.  
**jù:** She **jù** wu lo pa. Taa ju ta ka na.
- faɲa:** W'a sinne **faɲa** ki juɲɔ ni. A dara kaburu kan.  
**fàɲa:** Wu **fàɲa** k'a sheengi. A ka fini farala
- fo:** Xhuu w'a **fo**, na peri xuu watii ni. Siye yelemena yɔrɔ were.  
 W'a kari **fo** Kujakanha na. A taara fo Kucala.
- fò:** Wu sanha **fò** pye we. A ma foli ke folɔ.  
**fɔɔ:** She ma puga **fɔɔ** wu yiri pa. Taa i ka sotigi weele ka na.  
**foo:** Arajo **foo** li je ne na. Arajo juru be ne la.

**Degelikalan:**

**I be ninw seben Mipankakan na, kalan bee la. (1A)**

1. ba 1. \_\_\_\_\_
2. donso 2. \_\_\_\_\_
3. kuw 3. \_\_\_\_\_
4. bɔgɔ 4. \_\_\_\_\_
5. muso 5. \_\_\_\_\_

Siginiden minnu sebencogo kurayara.

	Mipankakan	Bamanankan
è ⇒ ε	mèèrè ⇒ mεεε	jurukisew
ò ⇒ ɔ	tòòrò ⇒ tɔɔɔ	nege
ny ⇒ ɲ	nyò ⇒ ɲɔ	da
] ⇒ sh	]alaa ⇒ shalaa	le
kw ⇒ x	kwɔɔɔ ⇒ xɔɔɔ	kɔɔri
gw ⇒ xh	gwuyo ⇒ xhuyo	ɲɔniw

**Degelikalan: I be ninw seben Mipankakan na. (1B)**

6. jurukisew 6. \_\_\_\_\_
7. da 7. \_\_\_\_\_
8. Dawuda ye ce ye. 8. \_\_\_\_\_
9. Eli be dumuni ke. 9. \_\_\_\_\_
10. Sira ce ka jugu. 10. \_\_\_\_\_

**Ntalen:** Kasɔɔgɔ ya ja we, lige da tajege ta we.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen filanan (2)

### Mijankakan dape ko

Mijankakan dape minnu ye kelen ye n'an be se ka fili u korow la, u dow foli kaca kosebe. Minnu foli kaca kosebe, an ye olu dow seben yan, ka kan fana bila u kan.

An ka kan k'u don walasa an ka se ka jeya u korow la sebenw kono. An y'u seben, ka kanw fana bila u kan, k'u korow seben Bamanankan na. An mana nin dape in do sebennen ye yoro o yoro ni nin kan kelen in ye, o b'a jira ko korow min b'a la yan, k'o korow kelen de b'a la o yoro fana la. Aw be se ka seben in je 42 file, dape ninw caman be yen ni kan ye.

<u>M.K.</u>	<u>Bamanankan</u>	<u>M.K.</u>	<u>Bamanankan</u>
da	sɔɔ, nà, dan, da bana	jii	ɲeden (kelen)
dà	da	ɲii	ɲedenw (caman)
ja	dence, ci	shɔhɔ	tobi
já	se	shɔhɔ	sɔɔ
jo	kunnu	cee	muso (kelen), da, dabɔ
jo	jo	cèe	musow (caman)
kɔri	gen	wu, w'a, wee	nin, a, ale
kɔri	korɔ	wù, w'à, wèe	an, anw
na	tasuma, k'a, kan	yaa	bena
ná	ce (kelen)	yàa	dilan, da
nà	bunteni	yiri	weele
nu	ba	yíri	fe
nù	misi	yìri	wuli

### Degelikalan: A ye nin dape ninw korow jeya ni kan ye. (2)

1. Masa ya ja ciire cee we. 1. \_\_\_\_\_
2. We na we ya da Solo na we. 2. \_\_\_\_\_
3. Wu nu wu yugi. 3. \_\_\_\_\_
4. Na w'a Isa no. 4. \_\_\_\_\_

## Kalansen 14 nan:

### Maana (14A): Sirakogoma ani Ntori

Don do la Ntori sera Sirakogoma fe k'a fa ye ko: «Ne nana sijeta fura jini, a fora k'a puman b'i bolo.» Sirakogoma y'a jabi ko: «Siga t'o la! Nga ne ka fura te di mogɔ bee ma sabu n'i nana geleya ne te na se k'a mine i la tugun.» O kuma folen, Ntori ko: «Ne tena geleya.»

Sirakogoma ye fura laben, a ye Ntori ko fankelen sen ka fura don yen. K'a sorɔ Ntori kuncɛbaya n'a ka wasoya kabon. Kalo saba temenen, a ye kungo sogow bee ke jɔɔɔɔ kan k'a fu ye: «Sisan ne kera aw ka jemogɔ ye. N'o ma diya min ye o tigi ka bo yan, an na sipen ta.» Sama ni Waraba ko: «An kelekun te n'i ye sabu, Sonsan ni Minen n'i je bo an na.» Sonsan selen Ntori y'a mine a tulo ma k'a fili duguma ni barika ye. A taara bin a ko kan k'a solo kari.

Minen, ni Waraba, ni Sama sirana kosebe. Ayiwa, Ntori ma dan o ma, a y'i jesin Sirakogoma ma k'a fa ye ko: «Sirakogoma, e de tora sisan. An ka taa. An ka jɔɔɔɔ fanga si file sabu ne be jemogɔya de jini.» U ye sijenta damine, Sirakogoma y'a bolo bila fura donyoro la k'a bo. O kofe a ye Ntori ta a kinin sen ma k'a fili ni barika ye Ntori ye munumunu caman ke san fe ka tila ka na bin a ko kan ji la. O kelen, a ko: «Here be yan de!. Ne te na bo yan ka taa yoro were.»

O de y'a to Ntori kera jilafen ye.

### Maana (14B): Vende don Kucala

Musa ye Seni jininka ko: I ye mun de ye kunun vende la Kucala?

Seni ko: «Ne ye ko minnu ye kunun Kucala vende la, olu file: Anw wulila ka taa feerekene kan, ka taa an jo. U nana ni bala ye ka to k'a fo, ni k'a don. Dɔɔɔɔn kera jɔɔɔɔ folikelaw nana, ka to k'a fo, ni k'a don. Donsow nana, ka to ka marifaw ci ni ka donke. Kaadow nana n'u ka mogɔjan ye, ka to ka donke. Bɔbɔw nana ni filew ye ka to ka donke. Denmisenw taara jɔɔɔɔndan boli ke. Min y'u bee dan u ye fen dow di ale ma. Vende banna. Anw nana so.»

**Maana (12): Kungo Sogow Ka Benkan**

Kungo sogow tun ye benkan sigi sen kan. Saya ma na ke du min kɔɔ u be ɲɔɔn kafo yen. Waraninkalan ba na na sa, bee lajelen bilara Warabilenw ni Lew ɲe. Lew nato ye Warabilenw sɔɔ nsaban kunun na. U tementɔ ma fen fɔ. U selen dugu kɔɔ, u k'u ye Warabilenw ye u be yelela nsabantu la. Bee diminen labenna ka Warabilenw kɔɔ.

Sonsan taara Warabilenw ladɔnniya k'a f'u ye ko: «N'aw ma janto aw ka fɔtaw la, a da man di aw la de! Lew ye aw kumajugu fɔ dugu kɔɔ.» Tuma min Warabilenw sera dugu donda la n'u ka jeli ye, u y'a damine ka dɔnkili dɔ da ko: Waraninkala Ba sadon Lew bee kelen kelen tun be ye. N'aw ma da o la, a y'u niw laje aw kɔfe. O kelen, Lew tora k'u dagolo sama sama k'u niw datugu. U nan'a ye k'o te se ka ke, u bolila ka taa kungo kɔɔ. O kera sababu ye ka benkan tipen.

**Ntalen:** ɲekɔɔ be sa, nka tulokɔɔ te sa.

**Kalansen 13 nan:**

- 1. doguun 2. zanha 3. saan 4. tanhaɲa 5. fun
- 6. kotunɔ 7. yeɲe 8. cirime 9. nujirime 10. kapeɲe
- 11. xhufunnaɲmaga 12. ɲahaɲa

**Maana (13): Dugutigi Ka Saga N'a Ka Wulu**

Don dɔ la dugutigi ka Saga balota n'a ka Wulu ye ɲɔɔn sɔɔ. Wulu ko: «Saga, ne ka fisa i ye, ne ko ka di an tigi ye.» Saga fana ko: «Wulu, i ye galon tige o ye, ne ka fisa i ye.» Wulu ko tugunin: «N'o don n'an tigi nana sigi bi, an be kelen kelen ka bo ke a ka golo kan.»

Saga ni Wulutigi bɔlen, a y'i sigi, Saga nana, ka bo ke golo kan. O y'o bo furan, Saga y'i d'a kɔɔ. Wulu fana wulila ka na ye. golo kan ko a bena bo ke. O ye bere ke ka Wulu bugɔ, a bolito bɔra. Saga wulila ka tugu a kɔ. Wulu y'i jɔ, Saga selen y'a fɔ ko: «N'teri, ne ye mun fi ye?» U kelela.

O de kɔɔn Saga ni Wulu te ben.

**Ntalen:** Ala ka ko dilalen ka fisa ni mɔɔ ta ye.

- 5. Puga k'a ja, a wu ki yaa. 5. \_\_\_\_\_
- 6. Musa ya puga ki shɔɔ. 6. \_\_\_\_\_
- 7. Wu to wu yiri w'a kari. 7. \_\_\_\_\_
- 8. Ne ye kɔri ce we. 8. \_\_\_\_\_
- 9. Sikaa pu kɔri yeege. 9. \_\_\_\_\_
- 10. Yiri, m'a yere. 10. \_\_\_\_\_

**Maana (2): Sika, ni Ponɔ, ni Kafana Cepereɛ**

Caɲa ka, Sika, ni Ponɔ, ni Kafana, yee y'a she caan na. Pu paduun ya pa nɔ ge, a p'i jo: «Wu mobile lo wu kuri.» A mobile fɔ wu jo: «Yi beeri pu mobile je pereme pu kan fɔɔ. A Sika di jo: «Wu lo, wemu ba she nɔ wu tatigine ni, wee na wu wo wu kan.» A mobile fɔ wu jo: «Ayiwa! Yi je.»

Tuun wemu ni p'a koo li lo na laatoɔngɔ paa ge, a Kafana di jo na kee da digi. A mobile fɔ wu yere na jo: «Pa ni na wari wu ni.» A Kafana di ki wo wu beeri kan. A pli koo li lo, na laraga ka paa, na nɔ Sika wo tatigine ki ni. A mobile fɔ wu yere na jo: «Ma be wu pa ni ma wo wari wu ni. A Sika di shuuri foro, na baa ni mobile fɔ wu wari wu ni. A mobile fɔ wu jo: «Ba dii ye di je me we?» A Ponɔ di wu ɲɔ shɔ na: «Ne wo yaaga wa yee ni we, she na tirege na kulo ni.» A mobile fɔ wu gari ni li ni. Ba w'a she nɔ Ponɔ wo kulo li ni we, a wu Ponɔ li puro na jo: «Mu kunni, tashɔɔ wa mu na we.» A Ponɔ di jo: «Ne jo ne da mu wari wu kan-e ge? Xhun! wu we! Yiri, na ɲuɲɔ ni, m'a na wari wusama tereɲe.» A mobile fɔ wu jo: «Na sige di wu kan ma mu.» Ba Ponɔ ya foro yere we, a mobile fɔ wu mobile li yirege toro, na baa.

Na co wee tuun wu na, ba Sika ya mobile mii logo we, w'a baa. Wu ma giin na pu na ba foo li yege wee na. Ponɔ bu mobile ɲa l'a yiri li feni na yu: «Na wari wusama kan! Na wari wusama kan!» Kafana bu mobile ɲa k'a yere koo li niɲe ni, na da li na mobile fɔ wari je kee na we.

**Ntalen:** Nabelege nidaan kaa l'a wu fe.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

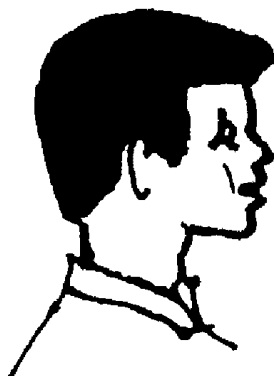
### Kalansen sabanan (3)

sh

zh



shoo



Zhege

O kalan be nin signidenw fila kan: **sh** ani **zh**.

Signidenw	Mijankakan	Bamanankan
<b>sh</b>	shiire	siw
	shoo	daga
<b>zh</b>	Zhege	Ziye
	zhiga	nsira

**Degelikalan:** I be nin kuma seben Mijankakan na. (3)

1. Ba siw. 1. \_\_\_\_\_
2. Muso fila. 2. \_\_\_\_\_

Don do Ntori fana taara baara ke Dunnukala fe. dumuni nalen, Dunnukala ko: «Ntori an ka taa an tegew ko.» Ntori taar'a tege ko a segintɔ ka pan pan «Wuriko! Wuriko! Wuriko!» Dunnukala ko: «E! n'teri segin ko ka taa i tegew ko, i y'u nɔɔɔ.»

Dunnukala fana ye dumuni bee dun ka Ntori to yen, k'a ta o don ka damabo la, Dunnukala ni Ntori farala.

**Ntalen:** Mɔɔɔ te kɔɔ kalan ma.

**Kalansen 11 nan:**

1. Beege mye p'a wo.
2. Faa w'a byi.
3. Dubya w'a gbo.
4. Wu bye caan ki na.
5. Nemye p'a wo.
6. W'a zhimye pu pere.
7. Kabyaa je wu mu we.

**Maana (11):**

**Mɔɔɔjugu**

Ɔɔni ni mɔɔɔjugu ye fen suguya kelen ye, Ɔɔni be mɔɔɔ sɔɔɔ a sen na cogo min, mɔɔɔjugu be o cogo kelen na n'a ka baarakɔɔɔɔɔɔɔɔ ye. Mɔɔɔjugu tulo ka gelen. U doɔw be i ko jinɔnɔw, u b'u ka siginɔɔɔɔɔɔɔɔ fyɛ, ka sɔɔɔ k'u walon. Ni Ɔɔni be yɔɔɔ min na, n'o ma furan, samara te min fe o te se ka taama yen. Mɔɔɔjugu fana be ten.

Ɔɔeba ye kaba mugu san k'a be na sɔɔɔ mugu doɔɔɔɔɔɔɔɔ don o la ka ke beredege ye. A y'o mugu di a den Yanama ma. Ale nana don Ɔɔni doɔw la min ke mugu boɔna. O ya sɔɔɔ musokɔɔɔba jugu do ni Ɔɔeba be jɔɔɔɔ fe. Ale ko: «Pati! I ye mugu de boɔ ten! I kumuna de! Ni ne de tun y'i bange, ne tun na i sebe kɔɔɔ bugɔ.» Ɔɔeba ye den bugo musokɔɔɔba ka kuma kɔɔɔɔ.

**Ntalen:** Ni Ala y'i sen kari, a be taamacogo jira i la;  
nka n'i yere y'a kari, i na to ka Ɔɔnuma.

**Kalansen 12 nan:**

1. Fenhɛɛ ki nibɛɛ k'a xɔ.
2. Shoo l'a gani na ki na.
3. Kafana ki nidogo ki wa koo li ni.
4. Xhuu pu beeri p'a xhuli.
5. Poɔɔɔ ki niguuɔ w'a lo.
6. Kanifoɔɔ ki nijonɔ na shazhene l'a xu.
7. Tege ki nizhanga na w'a pa.
8. Musa ba doroma wu yiri.
9. Ɔɔli li nigyeegene li wa.
10. Wu nivorogo ki wa me mu taan.
11. Kalaga ki nizirana k'a wo.
12. Xhuu w'a zhaan kpuun li noɔɔ ni.

sɔɔ fo ka to ka fitininw segin ji la. Jεge ni sogo ye bεε lajelen fe fen dunta ye, u bεε ka di. Hadamaden ka miiriya ye, a ka nin kelen la dɔ dun don o don. Jεge ni sogo te se ka mara ka mεen i n'a fɔ ɲɔ, sabu u be cen joona.

**Ntalen:** Benkan de be kɔ ka jεge kɔgɔlen faga.

**Kalansen 9 nan:**

1.Zanha k'a peɛ. 2. Wu fanha k'a ɲεε. 3. Kile wu ma t'anha lee na. 4. W'a kari pu kanha na. 5. Gbazhenhe k'a xɔ. 6. Nifenhεfenhεne w'a lɔ. 7. Barigo w'a fenhe. 8. Yafɔnhɔ nugo k'a foro. 9. Wu sukɔnhɔɔ k'a peɛ. 10. Pya w'a tɔɔɔ shɔnhɔɔɔ yi kɔn. 11. Kɔnhɔɔ k'a ja.

**Maana (9): Zanziye n'a ka taamaɲɔgɔnw ka dugutaga:** U tun ka ca. Nanigɔɔnw tun b'u la, faamala mɔgɔw ani kanagelenw b'u la, k'u to taama na, kabanɔgɔ dɔ labenna kɔɔn fe, o kabanɔgɔ sanji y'u gosi fo ka cencen seri u ka finiw kan. O don kera segen don ye u fe. O n'a ta o ta, kanagelenw y'u kanageleya fo k'u lase u taa yɔɔ la.

**Ntalen:** N'i be na ɲunu da, i be fɔlɔ k'i yεre da.

**Kalansen 10 nan:**

1. ɲmuu l'a ɲɔ. 2. ɲmaa l'a wu firi. 3. Kaɲmii l'a kegi. 4. ɲmunumɔ p'a shɔ wu ni. 5. Wu pya w'a ɲmari. 6. ɲmaɲma wu wa wu ni. 7. Wu kavan w'a kɔn. 8. Fuvugo k'a wu ɲɔ. 9. Xhuvanga k'a tɔɔɔ. 10. Favɔɲɔ w'a le. 11. Shɔɔɔ w'a wii. 12. Xaara ti xavɔɔ w'a we.

**Maana (10): Dunnukala Ni Ntori**

Dunnukala ni Ntori tun be baaraw ke damabɔ ye, don dɔ Dunnukala taara baara ke Ntori fe. U ye baara ke foro la fo ka tile gan. Dumuni nalen, Ntori ka muso y'u wele u ka na dumuni ke yiri kɔɔ. U y'u tegew ko, Dunnukala wulila ka ɲesin dumuni ma, «Wuun! Wuun! Wuun! Wuun! ...!» Ntori ko: «N'teri, n'i bena dumuni ke, ka na sanga kasi ke. Segin kɔ ka taa i tege ko kura ye.» Dunnukala segin'a kɔ, Ntori ye dumuni bεε dun yan'a ka segin ka na.

3. A ye daga san. 3. \_\_\_\_\_

4. A ye le mine. 4. \_\_\_\_\_

5. A sira duguma. 5. \_\_\_\_\_

6. A ye misi woro ta. 6. \_\_\_\_\_

7. A ye Ziyε bange. 7. \_\_\_\_\_

8. Jifiyen cila. 8. \_\_\_\_\_

9. A ye kɔɔnɔnɔn dɔ mine. 9. \_\_\_\_\_

10. Miiriyaw de b'a la. 10. \_\_\_\_\_

11. Jakumanin tununna. 11. \_\_\_\_\_

12. Nsira binna. 12. \_\_\_\_\_

**Maana (3): Zhepure ni wu Shɔngɔ**

Zhepure shɔngɔ k'a sii peɛ, na ɲɔ, bani ki yalere ti ɲε ki na. Shɔɲpeɲiga ki ɲε kii. W'a pa ni ki ni tapaa na pa zhe wu to Zhegelege na. Zhepure ya se kulo la shishiin ni ni wu ni wu shɔ Ziire ɲε shiizhan wε. Wu ya sɔɔ wu shishanra be ɲa wu shɔngɔ ki ceesege na wε. Tuun bεeri ni ba m'a wu ɲa wε, m'a wu ta w'a kashaga suri, sicogo di fagi ki ɲɔ na. Napiige ya dan wu ni, ki d'a ɲɔ be wu na. A sipyiire ti wu mege ɲeri na: Napiige kafɔɔ zhe.

**Ntalen:** Kazogi kazogi w'a nà sɔnrɔ tɔɔngi.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen naaninan (4)

### Dennaw Kεcogo

Mipankakan na an mago be jɔ dennaw la cogo wεre la min ni Bamanankan ta te kelen ye. Sisan an mago be jɔ dennaw la tɔɔ nɔnabilaw ka hukumu de kɔnɔ ani tɔɔw ka buranw.

**Tɔɔ nɔnabilaw:** Tɔɔ nɔnabilaw ka hukumu kɔnɔna na, nɔnabila ni sementiyalan de be jɔɔn sama.

**Misali:** Wu ya ta li wε. ⇒ W'a ta li wε.

Ni ya puga ka ta. ⇒ N'a puga ka ta.

Sugo mu ya te ge? ⇒ Sugo m'a te ge?

Yee ya she yi jo wu mu ya? ⇒ Y'a she yi jo wu mu ya?

**Tɔɔw ka buranw:**

**Misali:** Sipyii pu ya pa. ⇒ Sipyii p'a pa.

**Kɔɔsili:** Fɔcogo wεre be jɔyɔɔ sebentiyanan fɔɔ la, o fɔcogo te denna ta, ale ka jɔɔn samacogo be seben dana.

**Misali:** Sika ni ya shɔ. ⇒ Sika nε shɔ.

**Degelikalan: I be nin kuma seben Mipankakan na. (4)**

1. Ne bɔra dugu la kunu. 1. \_\_\_\_\_
2. I nana ni to ye wa? 2. \_\_\_\_\_
3. A yelela fali kan. 3. \_\_\_\_\_
4. To bɔnna. 4. \_\_\_\_\_
5. So binna. 5. \_\_\_\_\_
6. Misiw tununa. 6. \_\_\_\_\_
7. Jiriw jenina. 7. \_\_\_\_\_
8. Tulu bɔnna. 8. \_\_\_\_\_
9. Bolonkɔni fununa. 9. \_\_\_\_\_

taa kɔ kɔnɔ ya sa k'u lamin. A te sɔn k'u bugo. Sagaw te temen mugan kan, nka tije na u ka bon bon. A te jine a ka jeleni kɔ waati si la, sabu a b'a deme k'a ka sagaw labalo. Ni tilema dabɔra, a b'u siri a ka gata suma na ka fen jalanw d'u ma. Mɔɔ don min be saga kulu ladon kojuman.

**Ntalen:** Bolonkɔni den kelen te se ka degu na min.

**Kalansen 7 nan:**

1. Sika w'a xu. 2. Xɔɔ t'a fiinne. 3. Xhuu w'a ciri.
4. Xhugo w'a tɔnha. 5. Xaara t'a xɔ. 6. Zana nuunɔ p'a xhuli.
7. Nu xaara wεe da xha nijaa. 8. Faa w'a xɔ nime.

**Maana (7): Donon ni Ntugan**

Donon ni Ntugan tara kɔɔ yaala, san nana fin, fiine y'u sɔɔ, u taara don nkɔbesun dɔ jukɔɔ tu dɔw kɔnɔ. O ya sɔɔ shemine wara fana yaalala a ma sogo sɔɔ. Fiine y'a fana sɔɔ, a fana sin na nkɔbesun ma. A donna ye min ke ka Donon ye, a kulela k'a fɔ: «Ala nice, i ye nin Donon wele ne de kɔsɔn ka na n'a ye nin kɔɔ kɔnɔ. N'be na jimili ke ka tila ka dɔ jun ka taa di n'denw ma.» O y'a sɔɔ Ntugan be jiri sanfe. Ale ko: «Yala bi na diya wa? Surugu fana bolito don ka na yen.»

Donon ko: «Nin te kogelen ye Ntugan. Ni wara tilala ne la tuma min na Surugu n'ale mine ka taa di a denw ma.» Wara panna ka wuli, ka boli ka teme a ma Donon mine tun. O de y'a to Donon tilala wara la o don.

**Ntalen:** Ni san perenna, beε de be bolo da i kun na.

**Kalansen 8 nan:**

1. Yalige k'a kyεegi. 2. Pya w'a pa. 3. Wεne nigin w'a kɔn.
4. Fyen w'a to. 5. Fyaa p'a shɔhɔ. 6. Faapye wu je Saance.
7. Wɔ w'a jε wii ni. 8. Fyaara ti wa wu ni.
9. Wu juwii l'a tɔ. 10. W'a faa wu kyεegi.

**Maana (8): Mɔnni:** Zanga n'a ka teriw taara kɔ mɔnyɔɔ la. Kɔ tun ka dun, nka jege caman tun b'a kɔnɔ, u ye mɔnni ke tile kuruu ka sɔɔ u ma se kɔ yɔɔ beε la. U tun ye jege caman mine k'u ton. U ma na jege jege ta bolola u b'o kan kari. U tun ye jege caman

shehele. 7. Ki tēhene l'a tōnō. 8. Shuun shuun tēheē taanri w'a  
b. 9. Lōhō k'a wo jirje na. 10. Maa p'a shōhō nijaa.

**Maana (5): Kóoro ni dugumagelenin ka teriya**

Kóoro ni dugumagelenin tun be teriya la. U tun be yaala jōgōn fe tuma bēe. U ka yaala in tun be ke wuladaw de fe. Aw b'a dōn ko Kóoro jē te teme fen si kan dugukolo kan. A mana min ye, a b'o kunun. O sōnjuguya be Kóoro la. Jaa o be Gelenin dusu jeni.

Don dō, Gelenin y'i kanto ko: «Kóoro, jogo kelen b'i la, o mapi. E mana fen o fen ye duguma, fo e de k'o kunun. Ne b'a fi ye, n'i m'o dabila, don dō, i na to dō kununyōrō la dē!» Kóoro ko: «Bi kō, ne tena fen ta tun duguma k'a kunun.»

K'u to yaala la, don dō u taara bō denmisēnw ka juru la, u kelenbe ka ntōn minē ka don o juru la, k'o da sogow jē. Gelenin temena. Kóoro nana jē da o ntōn kan dōrōn k'a ta ka kunun. N'a b'a fe ka taa, juru b'a sama. A ko: «N'teri Gelenin, jē n'ma kana n'deme yan dē!» Gelenin ko: «Ka t'i deme mun ko la?» «Aa, ne tora yan dē!» «O balala i la wa? Yala ne m'a fi ye wa? I jija dē! Ne tē se k'i bō nin na. Ne tara so.» Kóoro ye ko bēe kē, a ma se k'a yere bō juru la. A ye Ala mine, k'i da yen.

Wuladanin nana se, denmisēnw nan'u ka juru file. U nan'a sōrō Kóoro minena. U ye mankan bōja ka to k'a fō: «An ka kungo diyara, kungo diyara...!» U ye Kóoro mine, k'a kun ci, k'a jeni, k'a tobi. Dugu jera, u ye jōgōn laje a kun, k'a tila tila u ni jōgōn ce.

Ne y'a sōrō yōrō min, ne y'a bila yen.

**Ntalen:** J̄inikali kela te fili.

**Kalansen 6 nan:**

1. Gba w'a jō.
2. Sipyii gbarishuun.
3. Jiigbuu nigin.
4. W'a shiga ki gba.
5. Wu gbaa l'a firi.
6. Tinne l'a gbere.
7. Musa ya kpaan ta.
8. Kpanga ki na w'a pa.
9. Kpuun l'a to.
10. Kpōn ni w'a kari.
11. Kpēenge k'a pele.

**Maana (6): Sidiki n'a ka saga kulu:** A t'a fe a ka sagaw ka si kene ma sufe, ni dugu jera dōrōn, a b'a ka jeleni d'a kamakun na ka taa ni sagaw ye kongo kōnō n'a ye jiri sōrō baganw be min dun. A b'o dō tige k'o di sagaw ma. Ni minnōgō b'u la, a b'u dende ka

**Maana (4):**

**Naṅaṅo**

Cee wa kaa pu bi yu, wu mege di jē Naṅaṅo. Wu bi sii jō ba wōrō jē wē. A Naṅaṅo di jo na wee wa nōṅperege ná feni wē. Ná bēeri bu she wu feni, w'a susonō tun na li she wu wii nōṅperege bu da wu na. A fiige ki namaa bēeri di she wu feni, a wu pu bēeri she na nōṅpereye yi wa pu na. Naṅaṅo bi sii jō koyi, ga na jē ná baa. A wu gori wà, na kori wà, fo caṅa ka, a Fi di ba wuyē jeri nazaana, na ba wu feni. A Naṅaṅo di susonō tun na li she wu cere ti wii. A susonō di ba yi jo Naṅaṅo mu na we ná we ya jō, na nōṅperege wa wu na wē.

A cee wu wu yereye keme, na binne ni ná wu ni. A p'i wá na se, na se fo sige tatōngō ni. A Naṅaṅo di ba wu poo wu yege na: «Ta wèe ya tēṅṅe mē yee kulo li na?» A ná wu tiye ya she, na jo na wà pee kulo wa. A p'i wá na se, na se, na se, ba p'a she nō tiye yi na wē, a ná wu jo: «Na shō, na sige di she yaara ni.» A cee wu diin na ba Fitabaaga ka ja ki na ma wu mu. A wu funṅō di ben. A wu wá na wu to ni wu nu yiri. A Fi wu jo: «Naṅaṅo, n'a da mu jō! Mu ya ná weke ja nōṅperege baa wē?» A Naṅaṅo di mēe su na su. A pu pun wu baa kari fo sige ki ni, na she Fi wu jūṅō ja. A Naṅaṅo di ba deeye ni, na she jé ná watii mu.

Na da lee na, pushaa ya namaa shōnri nige nōṅpereye wuu na wē.

**Ntalen:** Sikapoo ya sadonō tiine ceni wu li lo wē.

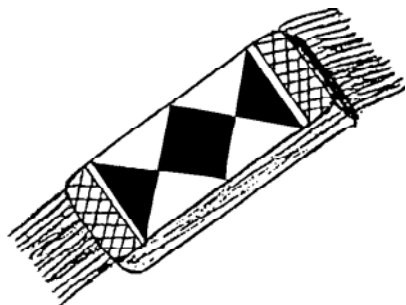
**Ntalen:** \_\_\_\_\_

### Kalansen duurunan (5)

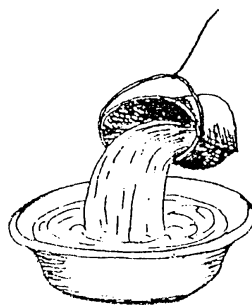
aha

ehe

ɔho



ɲudahana



loho

O kalan be nin daɲe saba kan: aha, ehe ani ɔho.

Daɲew	Mijankakan	Bamanankan
aha	ɲaha ɲudahana	ɲeda kunkolodalan
ehe	teheɛ sheheɛ	dance nenili
ɔho	loho kalɔho	ji naji

### Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (5)

1. Malo ɲe kapi. 1. \_\_\_\_\_
2. A ye bolo d'a kan. 2. \_\_\_\_\_
3. Bo n'korɔ. 3. \_\_\_\_\_
4. A be saja ke n'a ye. 4. \_\_\_\_\_
5. Mɔɔw ka ca. 5. \_\_\_\_\_
6. A b'a nenina. 6. \_\_\_\_\_

**Maana (3): Zipire n'a ka so:** Zipire ka so ka bon tɲena k'a ceɲe, sabu a n'a ka masiri fen tun be. so bilen ceɲan y'a ye, a nana n'a ye kunu ka n'a jira a wolofa la. Zipire te taa yɔɔ si n'a ni a ka muso Zire te ɲɔɔn fe. A t'a fe hali ka joli kuru do ye a ka so fari kan, n'i y'a ye tuma o tuma npalan dulolen don a la, finikolon folokofakalen be min dawolo la, kamalenbaya ka d'a ye, wa a benna a ma fana. O la mɔɔw labanna k'a wele Ziyɛ kamalenya tigi.

**Ntalen:** Tugu tuguli de be bunteni ku janya.

### Kalansen 4 nan:

1. Kulo ni ne yiri taɲaa.
2. M'a pa ni suro ti ni ya?
3. Kafaɲa na w'a dugi.
4. Suro t'a wo.
5. Puga k'a to.
6. Niiye y'a piin.
7. Tiin k'a sogi.
8. Sinme p'a wo.
9. Kabee l'a tin.

### Maana (4): Nin ye muso do ye, a tɔɔ ko Naɲaɲɔ

A tun cekapi i ko dolo. Naɲaɲɔ ko ale te ce fe jolifɔn be min na. Ce o ce ma na taa a no fe, a be dimɔɔ ci k'o tigi laje ni jolifɔn be o la. Jamana ceɲ beɛ kelen kelen taara a no, a banna u beɛ la ko jolifɔn be u la. Naɲaɲɔ tun cekapi de, Nka ce tun t'a fe. A tora ten, ka to ten, fo don do, Minijan nana a yere yeɛma ka ke ceɲuman do ye, ka taa a no fe. Naɲaɲɔ ye dimɔɔ ci ka taa a farikolo file. Dimɔɔ nan'a fo Naɲaɲɔ ye ko nin ce kapi, ko jolifɔn t'a la.

Muso y'a ka minenw laben, ka taa ni ce ye. U tora ka taa, ka taa fo kungoɲan na. Naɲaɲɔ nan'a ce ɲininka ko: «Yala an kasurun aw ka dugu la wa?» Ce ye jiri doɲ jira, k'olu ka dugu be yen. U tora ka taa, ka taa, ka taa, U sera jiriw ma tuma min na, ce ko: «Ne muso, ne makɔɔ ne be taa ɲamataa ke ka na.» Muso sigilen a nana minijan belebele do nato ye a ma, a kɔɔ ganna. A tora k'a fa n'a ba wele. Minijan ko: «Naɲaɲɔ, ne b'i kunun! E ye ce jumen ye ni jolifɔn t'a la?» Naɲaɲɔ kasira ka kasi. U ka wulu bolila ka taa fo kungo kɔɔ, ka taa minijan kun ci. Naɲaɲɔ nana so, ka furu ce were fe.

Kabini o don npogotigiw te ceɲ woloma tun jolifɔn kɔɔn.

**Ntalen:** Bakɔɔni te surugu ka welenin doɲ, k'a ta.

### Kalansen 5 nan:

1. Maa wu ɲaha k'a ɲɔ.
2. W'a keɲe taha wu na.
3. Laha na taan.
4. Jaha w'a bi ni wu ni.
5. Sipyii p'a ɲeɛ.
6. W'a wu



## Degelikalanw jefoli

### Kalansen 1:

1. sika
2. lozo
3. fuu
4. puuro
5. cee
6. meere
7. ɲɔ
8. Dawuda je ná.
9. Eli ya li.
10. Koo l'a kolo.

**Ntalen:** Ni kogo ma ci, jɛberɛ tɛ donyɔɔ sɔɔ.

### Kalansen 2 nan:

1. Masa ya já ciire cee wɛ.
2. We ná we ya dà Solo na wɛ.
3. Wù nù wu yugi.
4. Nà w'a Isa ɲɔ.
5. Puga k'a ja, a wu ki yàa.
6. Musa ya puga ki shɔhɔ.
7. Wu to wu yiri w'a kari.
8. Nɛ ye kɔri cɛ wɛ.
9. Sikaa pu kɔri yeege.
10. Yiri, m'a yere.

### Maana (2): Ba, ni Wulu, ani Fali ka sugujɔ

Don dɔ, Ba ni Wulu ani Fali, taara sugu la. U natuma selen, u ko: «An ka segin mɔbili la» Mɔbilitigi ko: «Aw bɛɛ ka fɔlɔ ka mɔbili donsara di. Ba ko: «An ta, min mana se a jiginyɔɔ la, o tigi n'a ta sara.» Mɔbilitigi ko: «Ayiwa! a ye don.»

U ye furancejan boli tuma min na, Fali ko ale bɛ jigin. mɔbilitigi jɔra k'a fɔ: «Na ni n'ka wari ye» Fali y'a ta bɛɛ sara. U tora ka taa, ka furance dɔ boli, u sera Ba jiginyɔɔ la. Mɔbilitigi jɔra k'a fɔ: «I fana k'i ka donsara di. Ba girinna, ka taa ni mɔbili donsara ye. Mɔbilitigi ko: «Nin jɛ bɛ di?» Wulu y'a jaabi ko: «Ne ka fɛn tɛ nin na, taa ne bila n'ka dugu la.» Mɔbilitigi tara n'a ye, a selen wulu ka dugu la, a ye Wulu mine k'a fɔ: «E kɔni tɛ tila ne la.» Wulu ko: «Ne ko n'tɛ i ka wari di wa? Hun, a filɛ! Bɔ ne kun na, ka ne ka wari tɔ segin ne ma» Mɔbilitigi ko: «I jɔ n'ba d'i ma» Tuma min na wulu bɔra ka jɔ, mɔbilitigi y'a wuli ka tɛmɛ, a bolila.

Kabini o don ni Ba ye mɔbili mankan mɛ, a bɛ boli. A b'a miiri k'u bɛ na ka juru kani. Ni Wulu ye mɔbili ye, a bɛ tugu a ɲɔ k'a fɔ: «N'ka wari tɔ di! N'ka wari tɔ di!» ni Fali ye mɔbili ye, a bɛ jɔ sira cɛmance la, sabu a b'a dɔn ko mɔbilitigi ka juru tɛ ale la.

**Ntalen:** Cɛkɔɔba diyajɛ ko de b'a bila boli la.

### Kalansen 3 nan:

1. Sika shiire.
2. Cɛɛ shuun.
3. Shoo w'a shɔ.
4. Shalaa w'a co.
5. Jɲiɲɛ na w'a shɔn.
6. Nu shii w'a lɔ.
7. W'a Zhege se.
8. Kuzho k'a ja.
9. W'a shazhira la co.
10. Funzhaga ki wa wu na.
11. Shazhene l'a piin.
12. Zhiga k'a to.

7. A dance ka jan. 7. \_\_\_\_\_
8. A ye fila fila sigiyɔɔroma saba ta. 8. \_\_\_\_\_
9. Ji bɔnna duguma. 9. \_\_\_\_\_
10. U ye malo tobi bi. 10. \_\_\_\_\_

### Maana (5): Kudun ni Kazanga

Kudun ni Kazanga ki bi naɲɛɛge leɲɛ. Tuun bɛeri ni pu ma jaari shiizhan. Yakoyo ni pu bi ma jaari. Yee ya li cɛ na Kudun nii ya doroo jɲiɲɛ yara taaan wɛ. Wu bu lemu ja, w'a lee lɔ jɔ. Kee zɔkuuɲɔ ke jɛ Kudun ni. Jaha lee wa yá Kazanga na.

Caɲa ka, a Kazanga di ba jo: «Kudun, zɔ nigin jɛ mu ni, lee ya jɔ wɛ. Mu bu yaaga bɛeri ja jɲiɲɛ na, fo mu bu kee lɔ jɔ. N'a da yi jo ma mu, ma ya lee jɔ yaha wɛ, ma na gori ka tajɔɲɔ ni caɲa ka dɛ!» A Kudun di jo: «Nijaa kadugo na, n'a da yaaga lɔ nige jɲiɲɛ na di jɔ wɛ.»

Pu para li funɲɔ ni, a p'i ba she nɔhɔpiire ta t'a kabeɲɛ le jɔ mii ni caɲa ka. A Kazanga di doroo. Ba Kudun ya pa nii taha kee kabeɲɛ ki na wɛ, na ki lɔ jɔ. Wu ba gaɲi mii li na wu kile. A wu jo: «Najii Kazanga! Fo mu bu ba ne tɛge naha dɛ!» A Kazanga di jo: «Na she mu tɛge naha kaa na wɛ?» «Aa! N'a kori naha dɛ!» «Ta l'a mu fo? Ta ne yi jo mu mu wɛ? Ma yatɛnye waha dɛ! N'a da já ma wolo le ni wɛ. N'a kari puga.» A Kudun di wá na keree bɛeri pyi, wu ya já wuyɛ wolo wɛ; a wu Kile lɔ, na sinne wà.

Yakoɲɔ k'a pa ɲɔ ge, a nɔhɔpiire t'i ba ti mii li wii, na ba Kudun ta w'a co. A p'i sii tunmɔ pu pɛle, na yu: «Wɛɛ sige k'a taan, sige k'a taan...!» A p'i Kudun co, na wu jɲiɲɔ ja, na wu fɔ, na wu shɔhɔ. Jɲiga k'a pa mugɲi ge, a p'i puyɛ pinne wu jɲiɲɔ ni, na wu loolo puyɛ na.

Ba n'a ki ta wɛ, wa n'a ki yaha.

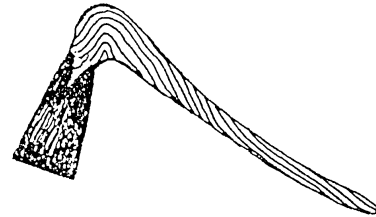
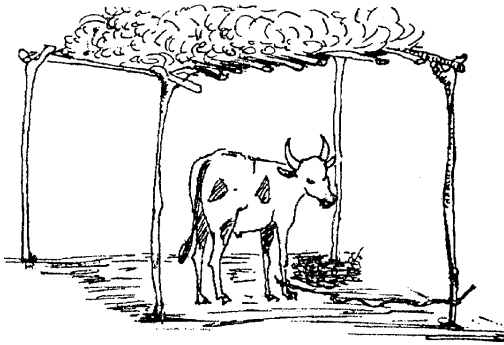
**Ntalen:** Yeeɲɛ fɔɔ ya bɛnri wɛ.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

**Kalansen wɔɔɔnan (6)**

**gb**

**kp**



**gba**

**kpaan**

O kalan be nin siginiden fila kan: **gb** ani **kp**.

Siginidenw	Mɔɔnankakan	Bamanankan
<b>gb</b>	<b>gba</b>	ga
	jiigbuu	jebara
<b>kp</b>	<b>kpaan</b>	seme
	kpɔɔnrɔ	bugoli

**Degelikalan: I be nin kuma seben Mɔɔnankakan na. (6)**

1. Ga ce ka ni. 1. \_\_\_\_\_
2. Mɔɔɔ wolonwula. 2. \_\_\_\_\_

**Maana (14B): Vende wu ni Kujakanha na**

Musa w'a Seni yege na: Jaha mu d'a ja tanaa vende wu ni Kujakanha na we?

A Seni di jo: «Keree kiimu we ya ja vende wu ni tanaa Kujakanha na ge, kee je: We ya yiri na kari pinnege kpeenge ki na, na she yere. A p'i ba ni jegee ni, na ba ganhana ki kpuun, na ki xɔnhɔni. Ba jeri ya pye we, a dodogbuun di ba, na ba ganhana ki kpuun, na ki xɔnhɔni. A lozuu di ba, na ba ganhana marifanya jii, na xɔnhɔni. A kadɔɔ di ba ni pu wo sipyitɔɔnnɔ li ni, na ba ganhana xɔnhɔni. A popɔɔ di ba ni faangaa ni, na ba ganhana xɔnhɔni. A nɔhɔpiire di she tafere paa. Wemu w'a pu beeri ja ge, a p'i ba yanmuyɔ kan weefɔɔ mu. A vende wu xhɔ. A we di ba deeye ni.»

**Kunceli**

Aw nice! Sisan kɔni, aw be se ka kalan ke. Aw ye baarakeminen sɔɔ min be se k'aw deme k'aw ka siya ka Hadamadenya taabolo dɔn kosebe, ani ka nege a nɔ fe. Ani k'aw deme fana dipemɔɔ minnu be an lamini na, ka olu fana ka kow dɔn, sabu gafe caman na to ka bɔ Mɔɔnankakan na.

Aw ka sebenni fana dege. Sebenni ka gelen kosebe, nka n'aw tugura kalan kɔ, ka to ka kalan ke waati be la, o be aw deme ka aw ka sebenninɔ jeya. N'aw y'a latige ka Mɔɔnankakankalan dɔ ke, o la aw na dege sebennike la joona. Hali n'aw ka Mɔɔnankakan fɔcogo ni Zebala ta te kelen ye, aw be se ka nin siginidenw ta, ka sebenni ke aw yere ka fɔcogo la.

An b'a pini aw fe ko aw ka to ka batakiw seben ka ci jɔɔɔn ma Mɔɔnankakan na. Aw ye min dɔn aw ka yɔɔw ka Hadamadenya taabolo la, aw ka olu seben.

## Kalansen tan ni naaninan (14)

### Kalanje yere kalanni

N'a sɔɔla ko aw ye nin kalan bɛɛ kɛ kopuma fo k'u ban, aw ka kan ka se ka nin kɔɔfɔw kalan aw yere ye.

N'aw bɛ tugu kalan na, aw bena kɛ kalankelapumanw ye. Minnu bɛ Mɔnankakan gafew di aw ma, a ye dɔw jini olu fe ka kalan. Kalankelapuman, o bɛ kalan kɛ n'a jɛw ye, a t'a kɛ n'a da ye.

#### Maana (14A): Kunɔɔ ni Jason

Caɔa ka, Jason ya nɔ Kunɔɔ na na jo: «Zhaanra were tayaaga ni ne pa, p'a jo na ti nidaanra wa mu mu.» A Kunɔɔ di wu jɔ shɔ na: «Kapii dɛ! Ne wo were ti ya gaan sipyii beeri mu wɛ. Bani ma bu shii, n'a da ja na wuuro ti shɔ ma na nige wɛ. Ba w'a yee jo wɛ, a Jason di jo: «N'a da zhii wɛ.»

A Kunɔɔ di were ti ya, na xuu wa kɔn Jason tikunɔ ni, na were ti le wà. Jason fungaa d'a peɛ, wu jɔsanga bɛ d'a pe. Ba yeye taanri ya toro wɛ, a wu she sige yanmuyɔ yiri pinne, na yi pye: «Nɛ wu jɛ yee fanhafɔɔ nime. Lee bu bye lee ya taan wemu ni wɛ, wufɔɔ wu foro wu zhaanra le.» A Suu ni Cenri di jo: «Lee wa da da nɔ wɛɛ na-ɛ sa, Xɔbe ni Kaafa na zii mu jii wolo wɛɛ ni.» Ba Xɔbe ya foro wɛ, a Jason di wu co wu juweɛ na, na wu wá. A wu she do na wu sereɛ kegi.

A Kaafa, ni Cenri, ni Suu, a yi beeri di sii fya. Jason ya ta da lee na wɛ, a wu gari Kunɔɔ bɛ feni na she jo: «Kunɔɔ, muye w'a kori. Wù wùye taanna wii, bani fanha n'a zhaa.» Ba p'a zhaanra ti le wɛ, a Kunɔɔ di keɛ taha were ti xuu wu na, na ti kile wolo. A k'i xhɔ na Jason fige lɔ wu kanige keɛ ke na, na wu seri. A Jason di figifigi fugba wu ni, na ba do caa lɔhɔ ni. Lee ya pye ge, a wu jo: «Fɛɛɛ wa naha dɛ! N'a da voro da se xuu wa shishiin ni nige wɛ.»

Lee l'a Jason pye lɔhɔ yaaga.

3. Jebara kelen. 3. \_\_\_\_\_
4. A ye na min. 4. \_\_\_\_\_
5. A ten sɔɔra. 5. \_\_\_\_\_
6. Jiri ka surun. 6. \_\_\_\_\_
7. Musa ye sɛmɛ sɔɔ. 7. \_\_\_\_\_
8. A nana tilema fe. 8. \_\_\_\_\_
9. Jigine binna. 9. \_\_\_\_\_
10. A taara sanga la. 10. \_\_\_\_\_
11. Kene ka bon. 11. \_\_\_\_\_

#### Maana (6): Sirege ni wu Yatɔɔgbaha

Wu ya sɔɔ wu yatɔɔɔ y'a shuun kpeenge na wɛ. Ba jiga ya mugi wɛ, w'a wu kpaan lɔ taha wu kapaɔa na, na gari ni yatɔɔɔ yi ni sige ni. Wu bu she saha ni napeɛɛɛ ni, w'a ka kɔn shan yi mu. Waga bu yi ta, w'a yi kɔri she dugo ki ni y'a she gba. Wu ya sɔɔ w'a yi kpuun wɛ. Wu yatɔɔɔ yi ya ye gbɛɛɛ na wɛ, ga na sii peɛ peɛ shen. Wu funɔɔ ya wuu wu kpaan ki na tuun wa shishiin ni wɛ. Bani k'a wu teri wu yatɔɔɔ yi jɔshaga ki na. Ba kpanga ya foro wɛ, w'a yi pɔ wu gba wu jime pu ni, na yawaara shaan yi taan wà. Yatɔɔgbaha fɔɔ nijemɛ wu jɛ Sirege wemu ya wu yatɔɔɔ kemɛ ge.

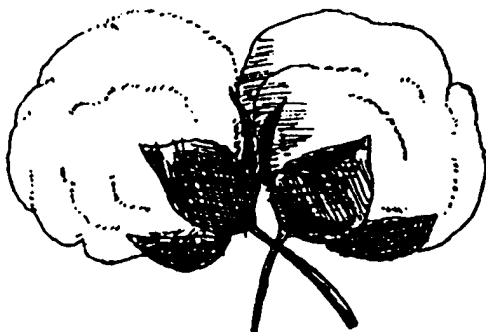
**Ntalen:** Kabee nigin ya ja kabuugo shiga gba wɛ.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen wolonwulanan (7)

**x**

**xh**



**xɔɔɔ**



**xhupoo**

O kalan be nin siginiden fila kan: x ani xh.

Siginidenw	Mijankakan	Bamanankan
x	xu	saya
	xɔɔɔ	kɔɔri
	xaara	sogo
xh	xhuu	she
	xhugo	ɲɔni

**Kɔɔsili:** Yelemali donna nin siginiden fila ninw sebensogo la: «kw» kera «x» ye; «gw» kera «xh» ye.

**Degelikalan:** I be nin kuma seben Mijankakan na. (7)

1. Ba sara. 1. \_\_\_\_\_

6. sula \_\_\_\_\_
7. kalo \_\_\_\_\_
8. falatɔ \_\_\_\_\_
9. misinɔɔ \_\_\_\_\_
10. furalan \_\_\_\_\_
11. kerekete \_\_\_\_\_
12. kabanɔɔ \_\_\_\_\_

## Maana (13): Fanhafɔɔ Dubya ni wu Pɔɔɔ

Caɔa ka, fanhafɔɔ Dubyapɔɔɔɔ ni wu Pɔɔɔ l'a nakaara suri. A Pɔɔɔ l'i jo: «Dubya, ne pɔɔɔ mu na, ne kaa ya dan fanhafɔɔ wu ni.» A Dubya wu jo: «Pɔɔɔ! Kafineye mu ya jo me, ne pɔɔɔ mu na.» A Pɔɔɔ l'i jo sanha na: «Ni li wa lere, fanhafɔɔ wu ba diin nijaa, wu beeri pu she so wo wu seegɛ ki na.»

Ba fanhafɔɔ w'a pa foro tiin we, a Dubya di nɔ, na so wo seegɛ ki na. A p'i tee pɔ laha wà, a Dubya wu doro sinne wu tãan. A Pɔɔɔ l'i be di yiri na dugi seegɛ ki na, na ganhana zhaa da soni. A pii publiin lɔ na li kpɔn, a li baa foro. A Dubya wu yiri taha li na. Ba Pɔɔɔ l'a she yere we, a Dubya wu nɔ na jo: «Najii! Dii ne d'a mu pye we?» A p'i dun.

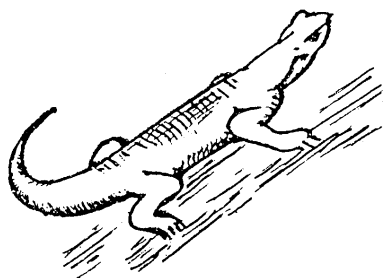
Lee l'a Dubya ni Pɔɔɔ pye pu ya beni we.

**Ntalen:** Kile kayaana ya pɔɔɔ sipya wuu na.

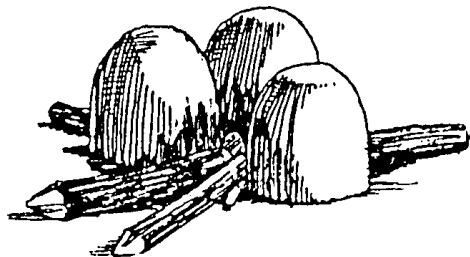
**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen tan ni sabanan (13)

### Dape nunnataw



kakɔn



kɔnɔhɔɔ

Dape minnu be fɔ nun na Mijankakan na, «n» de be bila o dapɛw walima o kanɛw ka siginiden dafalen kini fe.

**Kɔɔsili:** Ni siginiden «h» be o dapɛw walima o kanɛw la, «n» be seben «h» numan fe.

**Misali:** kakɔn, saan, doguun, kpaan, kagaantɔngɔ, kɔnɔhɔɔ, ganhaa, zanha, nifenhene

**Kɔɔsili:** Dape minnu be seben ni **n, m, ɲ, ŋ**, ani **ŋm** ye, o kanɛw ka siginiden dafalen te «n» ta, ali k'a sɔɔ u be fɔ nun na.

**Misali:** muna, ŋmuu, ɲɔ, ɲaha, fadenɛ, yenɛ, cirime, gaja

**Degelikalan:** I be nin kuma seben Mijankakan na. (13)

1. bubagaton \_\_\_\_\_
2. sanji \_\_\_\_\_
3. masake \_\_\_\_\_
4. sabara \_\_\_\_\_
5. tiga \_\_\_\_\_

2. Kɔɔri jɛla. 2. \_\_\_\_\_
3. She tɔɔla. 3. \_\_\_\_\_
4. A ye ŋɔni dasi. 4. \_\_\_\_\_
5. Sogo bana. 5. \_\_\_\_\_
6. Zana ka kamiw be ka sa. 6. \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
7. An be na misi sogo de dun bi. 7. \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
8. Sene bana sisan. 8. \_\_\_\_\_

### Maana (7): Xhupoo ni Xobanra

Xhupoo ni Xobanra l'a she sige jaari, a Kile wu ba wɔ, a kafɛɛge di pu ta, a p'i she jɛ xɔdige ka nɔhɔ ni tahaya ya funɔɔ ni. Lee di Xhucosɔnɔɔ be ta k'a jaari ki ya xaara ta wɛ. A kafɛɛge k'i kee be ta, a ki be di dii xɔdige ki na. Ba k'a nɔ jɛ na Xhupoo ja wɛ, a k'i xhuulo na jo: «Faabye Kile, ne wuu na mu ya sii we Xhupoo we yiri na pa ke sige ke ni. N'a da xha na xhɔ na dugo na se na nagoo be mu.» Lee di Xobanra ta tige ki fugba ni. A lee di jo: «Xhupoo, ta nijaa na daan mɛ? Sadoɔ be k'a fe na ma naha.»

A Xhupoo di jo: «Lee ya waha wɛ Xobanra. Sɔnɔɔ ba xhɔ ne ni tuun wemu ni, Sadoɔ na kee co na se ki wo nagoo pu mu-i?» A Sɔnɔɔ di gɔn yiri, na bara toro, ki ya Xhupoo co nige wɛ. Lee l'a Xhupoo shɔ Sɔnɔɔ na kee caɔa.

**Ntalen:** Kile bu ɲi, pu beeri p'a keye teri pu gbahaa na.

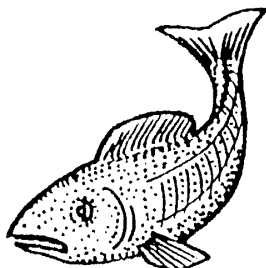
**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen seginan (8)

py fy ky wy



pya



fya

Siginiden minnu be fara ɲɔɲɔn kan fila fila, ka je ka fɔ, ani u fɔli ka teli.

Siginidenw	Mɲankakan	Bamanankan
py	pya	den
	pyɛɛyɛ	sow
fy	fya	jɛɛɛ
	fyɛn	fiyɛntɔ
ky	kyɛɛgi	cɛnni
wy	wyii	wo
	wyɛɛɛ	furabulu

**Kɔɔsili:** Nin siginiden fila fila ninw la: «y» be sɔɔ «i», «e», «ɛ» ani «a» ɲɛ fɛ.

3. Fali in binnen be sira la. 3. \_\_\_\_\_
4. Shew beɛ satɔ don. 4. \_\_\_\_\_
5. A ye wuluw la juguma ta. 5. \_\_\_\_\_
6. ɲinan in minelen kɔ, jakumanin sara. 6. \_\_\_\_\_
7. Foro binnen kɔ, a nana. 7. \_\_\_\_\_
8. Ni Musa be temen, i b'a wele. 8. \_\_\_\_\_
9. ɲeden in tipelen don. 9. \_\_\_\_\_
10. A bɔtɔ file i kɔɔ. 10. \_\_\_\_\_
11. ɲɔfololen in de bɔnna. 11. \_\_\_\_\_
12. She be fanda la jigine jukɔɔ. 12. \_\_\_\_\_

### Maana (12): Sige Yanmuyɔ Tɔ

Sige yanmuyɔ yi bi tɔ wa le. Wa puga shen bu xhu, pu beɛri na she puyɛ pinne wà. A Shen nu di ba xhu, a pu beɛri di she Kotugoo ni Shaalaa ɲaha kɔn wà. Ba Shaalaa ya pa ma wɛ, na ba Kotugoo ta pu na birɲɛɛye juuri, na doro pu ya yaaga jo wɛ. Ba p'a pa nɔ kanha ki ni wɛ, na jo na pee ya pa Kotugoo ta pu na zheheni biritahaya ni. Lee ya pye ge, a pu beɛri logoo di yiri, na beri na Kotugoo sige.

A Xɔbe di she Kotugoo sɔnmi na pu pye: «Yee bu bye yee di ya pa yi jogana cɛ wɛ, li da daan yee na-ɛ dɛ. Shaalaa ya she yee mɛɛɛ kyɛɛgi kanha ki ni.» Ba Kotugoo p'a pa dɛɛɛ kanha ki na wɛ, a pu cii wu yogo shan le na: «Shen nu caxhugo, kee caɲa Shaalaa bi zheheni pu ye pu ye. Li bi ɲɛ nakaara ni, yi karaa pu ganhaa ki wii.» Ba lee ya pye wɛ, a Shaalaa di ganhana pu ɲɔsɛɛɛ kilee di daga pu ganhaa tɔ. P'a pa lee ta lee da já bye wɛ ge, a p'i baa na gari sige ni. A lee di tɔ wu kyɛɛgi.

**Ntalen:** ɲiileɛ yaa xhuli, ga ɲuwiileɛ ya xhuli wɛ.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen tan ni filanan (12)

### Siginiden dɔw yeɛma cogo

Wale minnu be damine ni **p, t, k, ky, x, c, sh, f** ani **s** ye, olu be yeɛma ka ke **b, d, g, gy, xh, j, zh, v**, ani **z** ye ni «**ni**» dama bilala u je fe ka mɔgɔ, walima fen dɔ cogo jira.

Misali:	Mijankakan	Bamanankan
<b>p - b</b>	pe - nibeje	mɔlen
<b>t - d</b>	to - nidogo	binnen
<b>k - g</b>	kolo - niguuno	juguma
<b>ky - gy</b>	kyeegi nigyeegene	cenlen
<b>x - xh</b>	xu - nixhugo	salen
<b>c - j</b>	co - nijonɔ	minelen
<b>sh - zh</b>	shan - nizhanga	binnen
<b>f - v</b>	foro - nivorogo	bɔlen
<b>s - z</b>	sira - nizirana	panlen

O cogo kelen na, nin walew ka nin siginidenw be yeɛma, ka keje ni walew kewaati ye.

**Misali:** W'a pe. - W'a beni. - Wu na ba be.  
 W'a to. - W'a dun. - Wu na ba do.  
 W'a xɔ. - W'a xhuu. - Wu na ba xhɔ.  
 W'a shehe. - W'a zheheni. - Wu na ba zhehe.

### Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (12)

1. Nten in mɔlen bana. 1. \_\_\_\_\_
2. Daga be wulila tasuma kan. 2. \_\_\_\_\_

### Degelikalan: I be nin kuma seben Mijankakan na. (8)

1. Dumuni tipena. 1. \_\_\_\_\_
2. Den nana. 2. \_\_\_\_\_
3. A ye furabulu kelen tige. 3. \_\_\_\_\_
4. Fiyentɔ binna. 4. \_\_\_\_\_
5. U ye jeye de tobi. 5. \_\_\_\_\_
6. Sance ye senekela ye. 6. \_\_\_\_\_
7. Sa donna dinge kɔnɔ. 7. \_\_\_\_\_
8. Siranya b'a la. 8. \_\_\_\_\_
9. A ka tulowo datugura. 9. \_\_\_\_\_
10. A ye sene tipe. 10. \_\_\_\_\_

### Maana (8):

### Lokana

Zana ni wu kaafee p'a she lɔhɔ takaɲa ni dugo ki ni. Lɔhɔ k'a bi sii cogi shen, ga fyaa d'a jehe ki ni. A p'i lɔhɔ ki ka na caɲa xɔ, lɔhɔ ki ya ta ka xɔ we. P'a bi fyaa pu co pinne. Pu bu fya wa beeri co, p'a wee katige kegi. P'a bi sii fyaa ta fo na fyabigee ki luu na waa lɔhɔ ki ni. Fyaa ni xaara beeri ti je yaxaya, yi beeri y'a taan. Jliga beeri k'a mugi ge, sipya funɲɔ je wu kee ka ta xa. Fyaa ni xaara ya ja yaha na mɔ ba shinma je we, bani yi kyeegeme ya pen we.

**Ntalen:** Jlofaanga k'a dugo fyale xuli.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

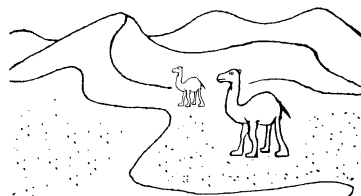
Kalansen kɔ̀nɔ̀ntɔ̀nnan (9)

anha



zanha

enhe



gbazhenhe

ɔ̀nhɔ̀



kɔ̀nhɔ̀

O kalan be nin daɲe saba kan: **anha**, **enhe** ani **ɔ̀nhɔ̀**.

**Kɔ̀ɔ̀sili:** Nin daɲew be fɔ̀ nun na o samalen do ni «n» ye «h» numan fe.

Daɲew	Mijankakan	Bamanankan
<b>anha</b>	zanha	sanji
	kanha	dugu
	ganhaa	niw
<b>enhe</b>	gbazhenhe	cencen
	nifenhene	fitinin
<b>ɔ̀nhɔ̀</b>	kɔ̀nhɔ̀	gakuru
	yafɔ̀nhɔ̀	fentolilen

**Degelikalan:** I be nin kuma seben Mijankakan na. (9)

1. Sanji bonɲena. 1. \_\_\_\_\_
2. A fanɲa ka bon. 2. \_\_\_\_\_

**Degelikalan:** I be nin kuma seben Mijankakan na. (11)

1. Kabamugu bɔ̀nna. 1. \_\_\_\_\_
2. A be sene de kela. 2. \_\_\_\_\_
3. A ye saga faga. 3. \_\_\_\_\_
4. A tun be sugu la. 4. \_\_\_\_\_
5. Neremugu bɔ̀nna. 5. \_\_\_\_\_
6. A ye nsiramugu feere. 6. \_\_\_\_\_
7. Kolonkisew t'a fe. 7. \_\_\_\_\_

**Maana (11):**

**Sipyikuuɲɔ̀**

Xhuyo ni sipyikuuyo beeri yi je nigin. Ba xhuyo ya sipya suu wu tɔ̀ɔ̀ɔ̀ na we, mu sipyikuuɲɔ̀ je ni ki labyenii ni. Sipyikuuɲɔ̀ juwii l'a waha. Pii wa ma bye pu ni ba shuu je we, ma kafeege fɔ̀u pu tiinɲii na, na pu waagi. Xhuyo bu bye xuu wemu ni, p'i ya wu pwo we, tanhaya baa fɔ̀ ya ja naari wa we. Mu sipyikuuɲɔ̀ be je.

Je ba w'a beege mye ko, na wu ba shɔ̀o myere le pee ni wu pye mahaligee. A wu mye pu kan wu poro Yanama mu. A wee di ba she je xhuyo ya ni na mye pu shan wo. Lee di celekuuɲɔ̀ ka ta ni Je ba ni, a kee di jo: «Pati! Mye pe mu ya shan wo me! Mu ya tanha de! Ne da bi mu se, ne bi da mu ja fo xuuni.» A Je ba di pya wu kɔ̀n celege ki kafila wu wuu na.

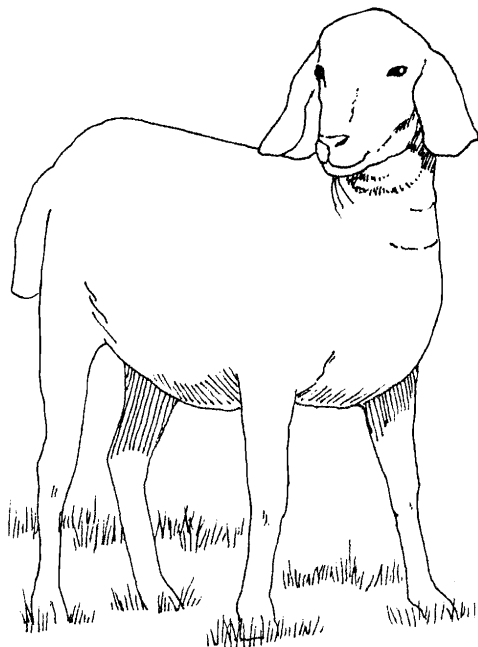
**Ntalen:** Kile bu ma tɔ̀ɔ̀ɔ̀ kegi, w'a paarigana she ma na, ga maye pyaa bu ki kegi, ma da da fuulo.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_



**Kalansen tan ni kelessan (11)**

**by my**



**dubya**

Siginiden minnu be fara ɲɔɲɔn kan fila fila, ka je ka fɔ, ani u fɔli man teli.

Siginidenw	Mipankakan	Bamanankan
<b>by</b>	dubya	saga
	kabyaa	kolonkisew
<b>my</b>	mye	mugu

3. Ala k'i kisi o ma. 3. \_\_\_\_\_
4. A taara u ka dugu la. 4. \_\_\_\_\_
5. Cencen bana. 5. \_\_\_\_\_
6. A ye fitinin ta. 6. \_\_\_\_\_
7. Bariko ɲɔmina. 7. \_\_\_\_\_
8. Fentɔlilen kasa be bo. 8. \_\_\_\_\_
9. A ka loɲɔmaw ka bon. 9. \_\_\_\_\_
10. Den ye nege ɲɔɲɔ tige. 10. \_\_\_\_\_
11. Gakuru cila. 11. \_\_\_\_\_

**Maana (9): Zanhazhe ni wu Tahamanɔhɔmɔɔ Kusheere**

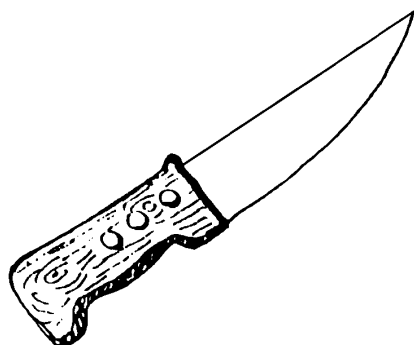
Pee bi ɲehe gbangban. Kanhapilee, ni fanhafee, ni samɔhɔɲɔ be ya pye pee sipyii pu ni. Na pee yaha pu na gaaji, a ɲahaɲa ka di yiri Kile-ɲɔhɔ ki na. A kee wo zanha k'i pu kɲɔn fo na gbazhenhe tɔnhɔ pu faya ni. Kee caɲa k'a pye kanhama caɲa pu mu. Lee be na samɔhɔɲɔ pu bi samɔhɔɲɔ leni pu ni, fo na she pu pye p'a ɲɔ pu tashɛge ni.

**Ntalen:** Ma ba da penɛ tagi, m'a fenhe maye tagi.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_

## Kalansen tannan (10)

**ɲm**



**ɲmuu**

**v**



**vanga**

O kalan be nin signiden fila kan: **ɲm** ani **v**.

Signidenw	Mɲankakan	Bamanankan
<b>ɲm</b>	<b>ɲmuu</b>	murɔ
	<b>kaɲmii</b>	bololanɛge
<b>v</b>	<b>vanga</b>	kɔyi = soli
	<b>favonɔ</b>	finikura

### Degelikalan: I be nin kuma seben Mɲankakan na. (10)

1. Muru ce kapi. 1. \_\_\_\_\_
2. Binye y'a sɔɔɔ. 2. \_\_\_\_\_
3. Bololanɛge karila. 3. \_\_\_\_\_
4. Sunɔɔɔ ganna'la. 4. \_\_\_\_\_

5. A den be sin min. 5. \_\_\_\_\_
6. Garanga b'a la. 6. \_\_\_\_\_
7. A ka fasa tigera. 7. \_\_\_\_\_
8. Dunnukala y'a kin. 8. \_\_\_\_\_
9. She kɔyi ka jan. 9. \_\_\_\_\_
10. A ye finikura don. 10. \_\_\_\_\_
11. Kisiba don. 11. \_\_\_\_\_
12. Nin ye sogo dunbaga ye. 12. \_\_\_\_\_

### Maana (10): Fuvugo ni Jason

Fuvugo ni Jason wu bye goo ni. A Fuvugo di ba she Jason kerɛye ni. A pii faa wu pye na caɲa ki wɛɛɛ. Ba yalige k'a pa ba wɛ, a Jason sho wu pu yiri tige ki nɔhɔ ni. A p'i pu keye je, a Fuvugo di yiri na ma yalige ki mu: «Vuɲi! Vuɲi! Vuɲi! Vuɲi! ...!» A Jason di jo: «Napii! Ma ba ma talige ni de, ma ganha ba yamehee suu wɛ. Kuri she ma keye yi je.» A Fuvugo di guri. Yani ki pa ge, a Jason di yalige ki beeri li.

Caɲa ka, a Jason be di ba she Fuvugo kerɛye ni. Ba yalige k'a pa ba wɛ, a Fuvugo di jo: «Jason, wu she wu keye yi je.» A Jason di she wu keye je, na ganhana sirani na ma: «Virico! Virico! Virico...!» A Fuvugo di jo: «Ee, napii! Kuri she ma keye yi je, y'a nɔɔɔɔ.» A Fuvugo be di wu yaha wa, na yalige ki beeri li.

Na da kee caɲa ki na, a Fuvugo ni Jason wo goo wu gyɛegi.

**Ntalen:** Sipya ya legi kalaa na wɛ.

**Ntalen:** \_\_\_\_\_